

NİKOLAY VASİLYEVIÇ GOGOL
Ölü Canlar

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2007-2012 (3 baskı)
© 2007 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Мёртвые Души

- © Önsöz: Edmund Wilson, “Gogol: The Demon in the Overgrown Garden”, *The Nation*, 6 Aralık 1952.
© Sonsöz: Viktor Şklovski, “The Literary Genre of *Dead Souls*”, *Povesti o proze*, Moskova, 1966.
© Sonsöz: Mihail M. Bahtin, “Verbal Art and the Folk Culture of Laughter”, *Iskustvo slova i narodnaya kul'tura (Rabelais i Gogol)* [Verbal art and folk culture (Rabelais and Gogol)], *Kontekst 1972*, Nauka, Moskova, 1973.

İletişim Yayınları 1264 • İletişim Klasikleri 37

ISBN-13: 978-975-05-1685-6

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Aleksander Orłowski, “Troykadaki Yolcu”, 1819

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Altay, Ümran Küçükislamoglu

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NIKOLAY VASİLYEViÇ GOGOL

Ölü Canlar

Bir Epik Şiir

Мёртвые Души

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

YAZARIN VE EDMUND WILSON'IN ÖNSÖZLERİ,
VİKTOR ŞKLOVSKİ VE MİHAİL M. BAHTİN'İN SONSÖZLERİ
VE YAZARIN KİTABA DAİR MEKTUPLARIYLA

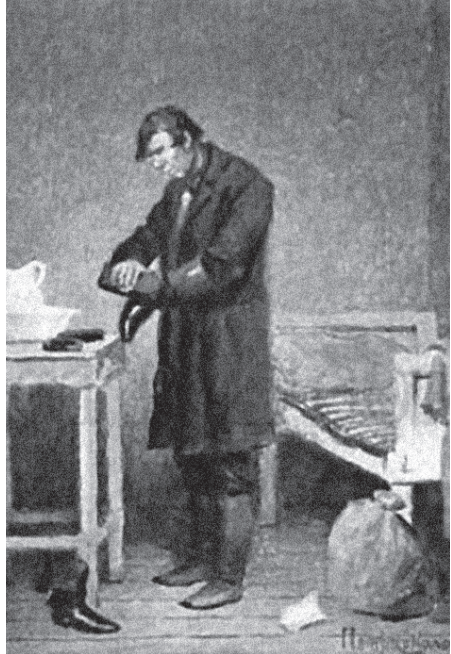
NIKOLAY VASILYEVİÇ GOGOL 1 Nisan 1809'da Ukrayna'nın Poltava şehrine bağlı Sorocintzi'de doğdu. 1821'de Kiev yakınlarındaki Nezhin Yüksek Okulu'na kaydoldu. 1828'de buradan mezun olduktan sonra St. Petersburg'a yerleşti. Bir dergide yayımlanan şiiri "Hans Küchelgarten" nedeniyle bir süre eleştirilere maruz kaldıktan sonra, şiirin bütün nüshalarını satın alarak yakıp Kuzey Almanya seyahatine çıktı, geri dönünce devlet hizmetine girdi. Bu dönemde edebiyat dergilerinde hikâyeleri yayımlanan Gogol, 1831'de devlet hizmetinden ayrıldı ve bir kız enstitüsünde tarih öğretmenliği yapmaya başladı. Aynı yıl yayımladığı, Ukrayna hakkındaki hikâyelerinin ilk cildi olan *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları*, Gogol'ü istediği başarıya yaklaştırdı, kitabın ertesi yıl yayımlanan ikinci cildi ise bu başarıya erişmesini sağladı. 1834'te yakın çevresi sayesinde St. Petersburg Üniversitesi'ndeki Dünya Tarihi kürsüsüne atandı, ama bu alanda başarılı olamayınca yeniden edebiyata yöneldi ve 1835'te *Mirgorod* isimli kitapta topladığı hikâyelerini iki cilt halinde yayımladı. 15. yüzyıl Ukrayna Kazakları'nın yaşamını anlattığı "Taras Bulba" ve en bilinen hikâyelerinden olan "Burun" bu kitaptadır. Aynı yıl "Bir Delinin Hatıra Defteri", "Neva Bulvarı", "Portre" gibi hikâyelerinin ve denemelerinin yer aldığı *Arabeskler* isimli bir kitap daha yayımladı. Bu süreçte, *Müfettiş* ve *Bir Evlenme* isimli iki oyununu kaleme aldı. 1836'da ülkesini terk eden Gogol, on iki yılını yurtdışında geçirdi, Rusya'ya dönüşleri kısa süreli oldu. 1837'de İsviçre'de *Ölü Canlar*'ın ilk bölümünü yazmaya başladı. 1838'de Roma'ya gitti ve burada, verem hastası bir prensle olan dostluğunu anlattığı *Bir Villadaki Geceler*'i yazdı. 1840'ta Rusya'ya döndü, *Ölü Canlar*'ın ilk kısmını dostlarıyla paylaştıktan sonra İtalya'ya gitti ve en meşhur hikâyelerinden "Palto"yu tamamladı. 1842'de tekrar Rusya'ya dönen yazarın *Ölü Canlar* romanının birinci bölümü bu yıl yayımlandı. 1847'de *Dostlarla Mektuplaşmalardan Seçme Bölümler* isimli kitabı yayımlanan Gogol, ertesi yıl Kudüs'e hacca gittikten sonra bir süre manastırlarda yaşadı ve 1852'de Moskova'ya döndü. 24 Şubat 1852 gecesi, aralarında *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinin müsveddelerinin de bulunduğu bütün el yazmalarını yaktı. Ağır bir bunalım içinde yatağa düştü, yemek yemeyi kesti ve 4 Mart 1852'de, kırk üç yaşında hayatını kaybetti.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
GOGOL: BAKIMSIZ BAHÇEDEKİ ŞEYTAN / EDMUND WILSON	21

Ölü Canlar

<i>Yazardan Okura</i>	27
<i>Birinci Cilt</i>	31
<i>İkinci Cilt</i>	283
SONSÖZ	
ÖLÜ CANLAR'IN EDEBİ TÜRÜ / VİKTOR ŞKLOVSKİ	427
SONSÖZ	
SÖZ SANATI VE KAHKAHANIN HALK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ / MIHAIL M. BAHTİN	433
GOGOL'ÜN MEKTUPLARINDAN	443

- Çiçikov ve Manilov (üstte).
- Çiçikov ve Koroboçko (altta).
- Petruşka (sağda).

Birinci Cilt

BÖLÜM I

Genelde, ordudan ayrılmış bekâr yarbayların, piyade ve topçu yüzbaşılarm, yaklaşık yüz kölesi olan toprak sahiplerinin, kısıcası, orta sınıftan bey dedikleri bekâr erkeklerin kullandıkları türden oldukça güzel bir yaylı, N. ili merkezinde bir otelin avlu kapısından girdi. Yaylının yolcusu yakışıklı biri sayılmazdı, ama çirkin de değildi. Aşırı şişman da değildi, aşırı ince de. Yaşlı olduğu söylenemezdi, pek genç olduğu da. Kente gelişi bir olay olmamıştı, kimsece önemsenmemişti de. Yalnızca, otelin karşısındaki meyhanenin kapısında dikilen sarhoş iki Rus köylüsü aralarında (o da yaylının sahibiyile değil, daha çok yaylıyla ilgili) birkaç sözcük etmişlerdi, o kadar. Biri ötekine “Üf, şu tekerleklerle bak hele!” demişti. “Ne dersin, gerekirse, sence bu tekerleklerle Moskova’ya kadar gidebilir mi, gidemez mi?” Öteki cevap vermişti: “Gider,” “...ama sanırım Kazan’a kadar gidemez, değil mi?” Öteki “Hayır, Kazan’a kadar gidemez,” demiş, konuşma da burada bitmişti. Sonra, yaylı otelin kapısına doğru giderken; çizgili, hayli dar, kısa, beyaz pantolonlu, modaya uygun iddiasındaki frakının altından Tulsk işi tabanca biçiminde bronz iğneyle tutturulmuş takma yakalığı gözükken bir genç

ilgilenmişti onunla. Yaylının çevresinde şöyle bir dolanmıştı, her yanını gözden geçirmiş, o anda rüzgârın başından az kaldı uçurduğu şapkasını yakalamış, yoluna gitmişti.

Kapıya yaklaştığında yaylıyı otel meyhanesinin hizmetlisi, ya da Rus meyhanelerinde dedikleri gibi, meydancısı karşıladı. Bu meydancı öylesine kıpır kıpırdı, öylesine hareketliydi ki, nasıl bir yüzü olduğunu görmek, anlamak olası değildi. Elinde peçetesıyla, üzerinde yakası arkadan neredeyse ensesine dayanmış kalın pamuklu setresiyle, saçlarını savurarak rüzgâr gibi çıkmıştı kapıdan. Beyi, Tanrı'nın bu gecelik kendisine armağan ettiği odayı göstermek için çabucak, ahşap üst kata çıkardı. Herkesçe bilinen çeşidinden bir odaydı burası. Çünkü otel de herkesin bildiği çeşidinden bir oteldi. Yani taşra kentlerindeki, gelip geçici yolcuların iki ruble karşılığında bir geceliğine kiralandıkları, her köşesinden siyah erik kuruları gibi bakan tahtakurusu dolu, ayrıca sessiz sakin, ama aşırı meraklı birinin, otelle yeni gelenle ilgili her ayrıntıyı öğrenmeye hevesli bir komşunun yerleşmiş olduğu bitişik odaya her zaman bir komodinle kapatılmış kapısı bulunan bir oda. Otelin dış görünümü içini de yansıtıyordu. İki katlı, çok uzun bir yapıydı. Alt katın sıvası yapılmamış, kötü hava koşullarıyla da, toz topraktan da iyice kararmış kirli kırmızı tuğlasıyla öylece bırakılmış; üst kat sarıya boyanmıştı. Altta boyunduruktu, ipti, koyun postuydu gibi şeylerin satıldığı dükkânlar vardı. Bu dükkânların köşede olanının, daha doğrusu, en köşedekinin penceresinde bir sbiten¹ semaveri duruyordu. Bu bakır sbiten semaveri insan yüzünü çok andırıyordu; öyle ki, uzaktan bakıldığında pencerede (biri simsiyah sakallı olmasa), iki semaver olduğu düşünülebilirdi.

Odasını gözden geçirirken yolcunun eşyalarını getirdiler: Önce, ilk kez yollarda olmadığı belli, biraz eskimiş beyaz deri valizini. Valizi, gocuk giymiş, yerden bitme arabacı Selifan ile sırtında, efendisinin eskisi olduğu belli, üzerinde çok bol duran setresiyle, ilk bakışta pek ciddi, dudakları ile burnu kocaman, otuz yaşlarında, sevimli uşak Petruşka birlikte getirmişlerdi. Valizin arkasından, Karel kayın ağacından süslemeleri

1 Bal ve baharatla yapılan, sıcak içilen eski bir tür Rus içkisi – ç.n.

olan küçük maun sandığı geldi, sonra kunduraları, çizmeleri ve açık mavi bir kâğıda sarılı kızarmış bir tavuk. Her şey odaya taşındıktan sonra arabacı Selifan atlarla ilgilenmek üzere ahıra gitti. Bu arada uşak Petruşka, ona özgü kokusuyla setresini ve setrenin kokusu sinmiş çeşitli uşak giysisinin bulunduğu çuvalını daha önce getirdiği köpek kulübesini andıran karanlık, daracık dış odada yerleştirmeye çalışıyordu. Üç ayaklı dar bir karyolayı duvara dayamış, otelin sahibinden yalvar yakar aldığı Rus çöreği gibi yamyassı, sert, belki de gene Rus çöreği gibi yağlı, döşekten başka her şeye benzeyen döşeği karyolanın üzerine seriyordu.

Uşağı ile arabacısı kendi işlerini yaparken, bey otelin salonuna indi. Bu tür salonların nasıl olduğunu her yolcu çok iyi bilir: hep aynı yağlıboyalı, üst bölümleri pipo dumanından kararmış, otelde geceleyenlerin, daha çok da çevredeki dükkân sahiplerinin (çünkü onlar iş günlerinde buraya gelir, ünlü çaylarından bir iki bardak içerlerdi) sırtlarını dayadıkları alt bölümleri cilalanmış gibi parlayan duvarlar, aynı isli tavan, ortalıkçının taşıdığı deniz sahiline konmuş kuşlar misali üst üste çay bardağı yığılı tepsiyi ustaca sallayarak aşınmış muşamba döşemede koşuştururken cam saçakları şıngırdayan aynı isli avizeler, duvarlara asılı aynı yağlıboya tablolar... Sözün kısası, her yerde olan şeyler. Burada yalnızca bir fark göze çarpıyordu: Tabloların birindeki meleğin, sanırım okuyucunun hiçbir zaman görmediği kadar iri göğüsleri... Ne var ki, Rusya'ya ne zaman, nereden, kimin getirdiği bilinmeyen eski bazı tablolarda doğanın bu tür oyunlarına rastlanmaktadır. Kimi zaman bizim sanatsever aydınlarımız bile, oda hizmetçilerinin önerilerine uyarak, İtalya'da böyle birçok tablo satın alıp ülkemize getirmişlerdir. Bey kasketini çıkardı, boynundaki parlak renkli yün boyun atkısını çözdü (böyle boyun atkılarını evli erkeklere eşleri kendi elleriyle örerler, onu nasıl bağlayacaklarını onlara güzel güzel anlatırlar. Ama bekâr erkekler için bunları kimin ördüğünü doğrusu bilemiyorum, ancak Tanrı bilir bunu... Ben böyle bir boyun atkısı hiç kullanmadım çünkü). Bey boyun atkısını çıkardıktan sonra kendine yemek ısmarladı. Önce meyha-

nelerin alışılmış yiyeceklerini getirdiler masasına: birkaç hafta kalacak müşteriler için özellikle hazırlanmış lahana çorbası ile börek, kemik ilikli nohut, sosisli lahana, kızartılmış tavuk, salatalık turşusu ve bu tür meyhanelerde hiçbir zaman eksik olmayan tatlı kuru börek. Bütün bu yiyecekler masasına ısıtılmış olarak veya öyle olduğu gibi, soğuk getiriliyordu. Bu arada bey kendisine hizmet eden görevliye ya da meydancıya olur olmaz bir sürü soru soruyordu: “Bu meyhanenin önceki sahibi kimdi, şimdi kim, meyhane iyi para getiriyor muydu, nasıl, patronları büyük bir alçak mıydı?” Meyhane görevlisi onun sorularını genellikle şöyle yanıtlıyordu: “Ah! Evet efendim, büyük bir alçaktır patron.” Günümüzde, Avrupa’nın kültürlü çevrelerinde olduğu gibi, Rusya’nın kültürlü çevrelerinde de meyhanede bir şeyler yerken hizmetliyle sohbet etmeden, hatta bazen onlarla şakalaşmadan yapamayan çok sayıda insan vardır. Gelgelelim, konuşun sordukları hiç de boş şeyler değildi. Valinin, kent meclis başkanının, savcının kim olduğunu olağanüstü ayrıntılı bir biçimde öğrenmeye çalışıyordu. Sözün kısası, kentin önemli hiçbir devlet memurunu atlamamıştı. Bu arada kentin büyük toprak sahiplerinin kimler olduğunu, ilgiyle olmasa bile, daha da büyük bir titizlikle öğrenmeye çalışıyordu: Kimin toprağa bağlı kaç köle köylüsü vardı, çiftliği kent dışında neredeydi, nasıl bir insandı, kente ne sıklıkla iniyordu? Bölgenin durumuyla ilgili sorular soruyordu: İlde salgın ateşli hastalıklar, ölümlere neden olan sıtma, çiçek ve buna benzer salgınlar görülüyor muydu? Bütün bunları ayrıntılı, inceden inceye soruyordu. Onunkinin basit bir merak olmadığı belliydi. Beyin davranışlarında bir ağırbaşlılık, ciddiyet vardı ve burnunu olağanüstü gü-rültülü bir biçimde temizliyordu. Bunu nasıl yaptığı belli değildi, ama burnunu temizlerken, gene burnundan borazan sesini andıran bir ses çıkıyordu. Bana sorarsanız, beyin bu son derece masum özelliği meyhane görevlisinde ona karşı büyük bir saygı uyandırıyor. Öyle ki, bu sesi her duyduğunda başını sallayarak saçlarını dalgalandırıyor, daha saygılı bir biçimde hazır ola geçiyor, başını iyice öne eğerek soruyordu: “Bir şey mi emretmişsiniz efendim?” Yemekten sonra bir fincan kahve içti

bey. Daha sonra, Rus meyhanelerinde içine yumuşak yün yerine tuğlayı ya da kaldırım taşını andıran bir şeyler tıktıkları yas-
tığı arkasına koyup divana oturdu. Çok geçmeden esnemeye
başladı, kendisini odasına götürmelerini söyledi ve orada yatıp
iki saat uyudu. Dinlendikten sonra, meydancının isteği üzeri-
ne, besbelli gereken yere, polise verilmesi için, cüzdanından çı-
kardığı küçük bir kâğıt parçasına adını, soyadını, rütbesini yaz-
dı. Meydancı merdivenden inerken kâğıtta yazılı olanları he-
celeyerek okuyordu: “Altıncı dereceden devlet memuru Pavel
İvanoviç Çiçikov, kente geliş nedeni: özel işleri.” Meydancı kâ-
ğıtta yazılanları heceleyerek okuyadursun, bu arada Pavel İva-
noviç Çiçikov, kenti dolaşmaya çıkmıştı. Görünüşte kenti be-
ğenmişti Pavel İvanoviç Çiçikov. Çünkü öteki taşra kentlerin-
den geri kalan yanının olmadığını fark etmişti: Taş evlerin sarı
boyalı insanın gözünü alıyordu, ahşap evlerin görünümü ise
oldukça müteviziydi. Evler bir katlı, bir buçuk katlı ve iki kat-
lıydı. Hepsinin de, kent mimarlarının zevkine göre çok güzel
birer cumbası vardı. Kimi yerlerde evler tarla gibi geniş cadde-
lerin, sonu gelmez çitlerin arasında kaybolmuşlar, kimi yerler-
de bir araya toplanmışlardı. Buralarda daha çok insan ve canlı-
lık göze çarpıyordu.

Yağmur sularının neredeyse tümünden sildiği çörek resmi, çiz-
me resmi olan tabelalar vardı. Bazı yerlerde Arşavlı bir terzi-
nin adı yazan, mavi pantolon resmi yapılmış tabelalara rastla-
nıyordu. Bir yerde, tabelasında “Avrupalı Vasiliy Fedorov” ya-
zan kasket, şapka dükkânı; bir başka yerde, tabelasında, bizde
tiyatrodaki son bölümde sahneye çıkan yabancıların giydiklerine
benzer fraklar giymiş iki kişinin bilardo oynarken yapılmış res-
mi. Oyuncular istekleriyle vuruşa hazırlanmış, kollarını hafif-
ten geri atmış, bacaklarını birbirine çarpacak biçimde bükmüş
olarak resmedilmişlerdi. Her tabelanın altında şöyle yazıyordu:
“En iyi biziz.” Bazı yerlerde düpedüz sokağa konmuş, üzerle-
rinde cevizdi, sabundu, sabuna benzer zencefilli çörek bulunan
masalar vardı. Aşevlerinin önlerinde ise çatal batırılmış koca-
man balık resimleri duruyordu. En çok da, artık kararmış iki
başlı devlet kartalının resimleri üzerine yazılmış şu anlamdaki

sözcük dikkati çekiyordu: “Meyhane.” Kaldırım her yerde berbattı. Pavel İvanoviç, yeşil yağlıboyalı üçgen biçiminde desteklerle desteklenmiş, sıska ağaçların olduğu kent parkına da şöyle bir göz attı. Ne var ki bu ağaçlar kamıştan yüksek olmamalarına karşın, bir gazetede onlarla ilgili şöyle bir haber çıkmıştı: “Başkanımızın yoğun çabaları sonucu kentimiz, boğucu sıcak yaz günlerinde çevresini gölgelendiren geniş dallı ağaçların bulunduğu bir parka kavuşmuştur.” Haber daha sonra şöyle devam ediyordu: “Çok duygulanan hemşehrilerimizin yüreklerinin mutlulukla nasıl ürperdiğini, sayın başkanımıza minnet duygularının fazlalığından nasıl seller gibi gözyaşı döktüklerini görmek insanı duygulandırıyor.” Kulübedeki bekçiden, gerekirse kiliseye, devlet dairelerine, valinin yanına en kısa yoldan nasıl gidebileceğini ayrıntılarıyla sorup öğrendikten sonra, kentin ortasından akan nehri görmek için o yana yürüdü. Bir direğe tutturulmuş afişi otele dönünce inceden inceye okumak amacıyla koparıp aldı. Ahşap yaya kaldırımında yürüyen bir kadın gördü. Dikkatlice inceledi kadını. Güzeldi. Kadının arkası sıra, asker ceketli bir çocuk, elinde bir bohçayla yürüyordu. Sonra anımsamak için bulunduğu çevreyi bir kez daha dikkatlice gözden geçirdi ve otele yollandı. Doğrudan odasına çıkarırken merdivende meyhane hizmetçisiyle konuşmak için bir an oyalandı. Çayını içtikten sonra kendisine mum getirmelerini söyledi, cebinden afişi çıkardı, muma yaklaştırdı ve sağ gözünü hafiften kısarak okumaya başladı. Afişte yazılı olanlar hayli ilginçti: Kent tiyatrosunda Kotsebu’nun dramının oynayacağı duyuruluyordu. Rolla rolünü bay Poplvin, Kora rolünü genç kız Zyablova oynayacaklardı. Öteki oyuncular ise onlar kadar önemli kişiler değildi. Ama Pavel İvanoviç bütün isimleri sonuna kadar okudu, parter bilet fiyatlarına varana kadar sürdürdü okumayı, sonra bu afişin kent yönetimi basımevinde basıldığını öğrendi, oradan bir şey öğrenebilir mi diye afişin arkasını çevirdi. Afişin arkasında bir şey yazmadığını görünce gözlerini ovuşturdu, afişi özenle katlayıp küçük sandığına yerleştirdi. Eline geçen her şeyi bu sandığa koymak bir alışkanlıktı onda. Anlaşılacağı üzere, günün sonunda bir porsiyon söğüş dana

eti yedi, lahana turşusundan yapılmış bir tas çorba içti ve uçsuz bucaksız Rusya'nın bazı bölgelerinde dedikleri gibi, top atsalar uyanamayacağı derin bir uykuya daldı.

Konuk ertesi günü bütünüyle ziyaretlere ayırmıştı. Kent ileri gelenlerini ziyaret etmek üzere çıktı otelden. Önce saygılarını sunmak için valiye gitti. Vali de Çiçikov gibi ne şişmandı, ne de zayıf. Boynunda bir Anna nişanı vardı ve yıldız nişanı almasının eli kulağında olduğu söyleniyordu. Ayrıca, son derece iyi yürekli biriydi. İyilik yapmakta bazen aşırıya bile kaçtığı olurdu. Çiçikov sonra vali yardımcısına gitti. Daha sonra yargıca, meclis başkanına, emniyet müdürüne, kesimciye,² devlet malı fabrikaların yöneticisine... Ne yazık ki, bu dünyanın nüfuzlu yetkili kişilerinin hepsini burada saymak kolay değildir... Ama şu kadarını söylemek yeter: Çiçikov ziyaretler konusunda son derece titiz davranıyordu; hastane başhekimine de, kent mimarına da saygılarını sunmak için uğramayı eksik etmedi. Sonra yaylısında uzun süre oturdu, başka kimlerin ziyaretine gitmesi gerektiğini düşündü. Evet, kentte ziyaret etmediği devlet görevlisi kalmamıştı. Kentin her ileri gelenini ustaca pohpohlamıştı. Valiyle görüşürken söz arasında il sınırlarından girince insanın kendini cennette zannettiğini, yolların her yerde halı gibi olduğunu, yetenekli insanları iş başına getiren hükümetlerin her türlü övgüyü hak ettiklerini söylemişti. Emniyet müdürüne kentteki bekçi kulübeleriyle ilgili çok hoş bir şeyler söylemiş, henüz beşinci dereceden devlet memuru olmalarına karşın, vali yardımcısıyla meclis başkanına bile yanlılıkla iki kez “ekselansları” diye hitap etmişti. Vali yardımcısı da, meclis başkanı da bundan çok hoşlanmışlardı. Böylesine ince davranışları sayesinde vali hemen o akşam evinde düzenlediği akşam toplantısını onurlandırmasını rica etmişti. Öteki memurların bazıları evlerine akşam yemeğine, bazıları kâğıt oyununa, bazıları ise çaya davet etmişlerdi onu.

Çiçikov, kendinden söz etmekten kaçınıyor gibiydi. Söz etmesi gerektiğinde de belirgin bir alçakgönüllülükle genel ko-

2 19. yüzyılda halktan vergi ve devlet alacakları ücret karşılığında özel kişilerce, kesimcilerce toplanırdı – ç.n.

nuşuyor, böyle anlarda konuşması pek edebi oluyordu: Bu dünyada değersiz bir solucan olduğunu, kendisiyle çok ilgilenilmesine değmediğini, ömründe çok sıkıntılar geçirdiğini, dü-rüstlüğü yüzünden devlet hizmetinde çok çektiğini, onun ha-yatına bile kasteden çok düşman edindiğini, şimdi ise artık hu-zur içinde bir yaşam sürebileceği bir yer aradığını, bu kente ge-lince önce buranın ileri gelenlerine saygılarını sunmayı kendisi için bir borç bildiğini söylüyordu. Gelir gelmez kendini valinin akşam toplantısına davet ettirmeyi beceren Çiçikov'la ilgili öğ-renilenlerin hepsi bu kadardı işte. Valinin evindeki akşam top-lantısına hazırlanması iki saatten fazla sürdü. Tuvaletine görül-memiş derecede özen gösterdi. Öğlen yemeğinden sonra biraz kestirdi, uyanınca banyosunun hazırlanmasını söyledi ve iki yanağını içeriden diliyle destek yaparak çok uzun süre sabunla ovaladı. Meyhane hizmetlisinin omzundan havluyu alıp hiz-metlinin tam yüzüne doğru iki kez "Hoh!" diye soluğunu ver-dikten sonra bu kez kulaklarının arkasından başlayıp yüzünün her yanını havluyla güzelce ovaladı. Sonra aynanın karşısına geçti, gömleğini giydi, burun deliğinden dışarı çıkmış iki kılı çekip kopardı. Arkasından parlak kırmızı frakını giydi. Böylece giyindikten sonra yaylısına binip bir yerlerde belirip gözden kaybolan cılız ışıkların hafiften aydınlattığı çok geniş caddeler-den geçti. Valinin evi balo varmış gibi ıslı ıslıldı. Avluda fenerle-ri yanan bir kupa arabası, kapıda iki jandarma, uzaklarda bir yerlerde arabacıların bağrıışları... Kısacası, her şey olması gerektiği gibiydi. Salona girince Çiçikov bir an gözlerini kısmak zo-runda kalmıştı. Mumların, lambaların, hanımların giysilerinin parlaklığı öylesine korkunçtu. Her şey ıslı ıslıldı. Siyah fraklar tıpkı, yaşlı kalfa kadın sıcak bir temmuz günü pencere önüne geçip şeker topağını bembeyaz parçalara ayırarak kırarken ha-vada uçuşan şekere konan sinekler gibi, grup grup ya da tek tek, salonda dolaşıyorlardı. Kalfa kadın şekeri parçalarken ço-cuklar başına toplanmışlar, merakla onun çekici kaldırıp indi-ren nasırlaşmış ellerinin hareketini izliyorlardı. Havada uçuşan, şekerlere üşüşen sinekler, yaşlı kadının gözlerinin iyi gör-memesinden ve güneşin gözlerini kamaştırmasından yararlanan-

rak, şeker kendi mallarıymış gibi rahatça, topluca şekerlere konup kalkmaktadırlar. Yiyecek boldur yazın, karınları tok olduğu, ayrıca sevdikleri her şey de her an önlerinde bolca bulunduğu için şekere saldırırken amaçları hiç de şeker yemek değildir. Yalnızca kendilerini göstermek, şekerlerin üzerinde şöyle bir dolaşmak, arka veya ön ayaklarını birbirine sürtmek veya kanatlarının altını kaşımak, o da olmazsa iki ön ayağını uzatıp başını ovalamak, sonra dönüp havalanmak, daha sonra topluca gelip aynı şeyleri bir kez daha yapmak için gene şekere konmaktır. Çiçikov henüz ne olup bitiyor anlayamadan vali kolundan yakaladı, götürüp karısıyla tanıştırdı onu. Konuk, valinin karısına da aynı biçimde davrandı: Rütbesi ne çok yüksek ne de çok düşük olan orta yaşlı bir erkeğe yaraşır biçimde iltifatlar yağdırdı ona. Dansa kalkan çiftler herkesi duvar diplerine çekilmeye zorlayınca, Çiçikov ellerini arkasında kavuşturup iki dakika kadar büyük bir dikkatle izledi dans eden çiftleri. Bazı hanımlar çok şık ve modaya uygun giyinmişlerdi. Bazılarının üzerinde ise ancak bu taşra kentinde bulabildikleri vardı. Erkekler her yerde olduğu gibi burada da iki çeşitti: Kadınların çevresindeki zayıflar. Bunların bazıları öylesine kibar tavırlıydı ki, onları Petersburg erkeklerinden ayırmak zordu. Onlar gibi ölçülü biçili ve zevkle taranmış favorileri, kaymak gibi tıraş edilmiş, düpedüz güzel, oval yüzleri vardı. Gene onlar gibi rahatça gelip hanımların yanına oturuyorlardı, onlar gibi Fransızca konuşuyorlardı, Petersburg'da olduğu gibi güldürüyorlardı kadınları. Öteki grubu oluşturan erkekler ise şişmanlar, ya da Çiçikov gibi, yani çok şişman da, zayıf da olmayanlardı. Bunlar tersine, hanımlara alttan alttan bakıyor, onlardan uzak duruyor; yalnızca, uşağın kâğıt oyunu için yeşil çuhalı yeni bir masa hazırlayıp hazırlamadığını kolluyorlardı. Yüzleri dolgun ve yuvarlaktı. Hatta bazılarının yüzü sigilli, bazılarının çiçek bozuğuydu. Saçları saçak saçak da, bukle bukle de, özel olması için Fransızların deyimiyle “bana bakındı hele” tarzı da değildi. Saçlarını ya kısacık kestirmişlerdi ya dümdüz briyantınlemişlerdi. Bu nedenle yüzleri daha bir yuvarlak, belirgin görünüyordu. Kentin yüksek tabaka memurlarıydı bunlar. Elden ne

gelir! Bu dünyada şişmanlar işlerini zayıflara oranla çok daha iyi yapıyorlar. Zayıflar çoğunlukla özel görevlerde bulunurlar ya da oraya buraya koşuşturup dururlar. Yaşamları oldukça rahat, hafif, ama güvensizdir. Şişmanlar ikinci dereceden bir göreve kesinlikle girmezler. Her zaman birinci dereceden görevleri seçerler ve üzerlerine aldıkları görevi hakkıyla yaparlar; öyle ki, oturdukları yeri sarsarlar ve sonucunda kısa zamanda ilerlerler. Dış görünüm onlar için önemli değildir. Frakları zayıflarda olduğu gibi tıpatıp oturmaz üzerlerine ama çekmeceleri Tanrı vergisi zenginliklerle doludur. Bir zayıfın üç yıl içinde rehlin verilmemiş tek kölesi kalmaz; öte yandan şişman rahattır; bakarsın, karısının adına kentın kıyısında yeni bir ev satın almıştır, bir süre sonra öteki kıyısında bir başka ev alır, daha sonra kente yakın küçük bir köy, arkasından her şeyiyle eksiksiz bir köy daha... Şişman, devletine ve Tanrı'ya yapacağı kadar hizmeti yaptıktan, her türlü saygıyı hak ettikten sonra emekliye ayrılır, çiftliğine çekilir, toprakla uğraşmaya başlar, saygın, varlıklı bir Rus efendisi olur, yaşamaya, çok güzel yaşamaya başlar. Onun arkasından gene zayıf varisler gelir, Rus alışkanlığıyla, babadan kalma her şeyi har vurup harman savurur, tüketirler... Çiçikov salondakileri incelerken, şişmanların arasında kendine yakın birçok yüz gördüğü için onların yanına sokuldu. O anda böyle şeyler düşündüğünü saklaması olanaksızdı. Simsiyah, oldukça sık kaşlarıyla, sol gözünü "Gel öteki odaya geçelim dostum, orada bir şey anlatacağım sana," der gibi kırpıstırıp duran, ama aslında konuşmayı pek sevmeyen, ciddi bir insan olan savcı da bu gruptaydı; kısa boylu, ama nüktedan, filozof yapılı posta müdürü de, hayli akli başında ve cana yakın biri olan meclis başkanı da... Hepsi eski bir dost gibi karşılaşmışlardı onu. Ne var ki Çiçikov onların gösterdikleri bu yakınlığa biraz ağırdan alarak, ama gene de hoş bir biçimde karşılık verdi. Burada oldukça saygın, kibar biri olan toprak sahibi Manilov'la, ilk bakışta biraz tuhaf birine benzeyen, daha tanışırken ayağına basıp "Beni bağışlayın," diyen Sabakeviç'le tanıştı. Hemen oyun kâğıtlarını tutuşturmuşlardı eline. Başını kibarca eğerek almıştı kâğıtları. Yeşil çuha kaplı masaya oturdular, ak-

şam yemeğine kadar da kalkmadılar masadan. Her zaman olduğu gibi, oyun başlayınca konuşma kesilmişti. Posta müdürü konuşkan biriydi ama kâğıtları eline alır almaz yüzünü düşünceli bir ifade kaplamış, alt dudağını üst dudağının üstüne almış, oyun süresince öyle kalmıştı. Kâğıt oynarken, oynadığı kâğıt, sözgelimi, kız ise “Hadi yürü kocakarı!”, papaz ise “Hadi yürü, Tombovsk mujiği!” diyerek elini masaya hızlıca vuruyordu. Meclis başkanı şöyle diyordu: “Ben de bıyıklarından yakaladım onu! Ben de bıyıklarından yakaladım onu!” Kâğıtları masaya vurarak oynadıklarında masadakilerden bazen şöyle diyenler oluyordu: “Öf! Karonun sırası mıydı şimdi?” Ya da düpedüz bağırıyorlardı: “Sinek mi? Sinekçiğim benim! Yedim gitti seni!” Ya da: “Yavrum benim pikim! Gel bakalım buraya!” Hatta kimi zaman “Pikçik!” diyorlardı. Kendi aralarında her kâğıdın başka bir adı vardı. Her zaman olduğu gibi, her oyunun sonunda yüksek sesle tartışıyorlardı. Kente yeni gelmiş konuğumuz da katılıyordu tartışmalara. Ama olağanüstü bir ustalıklarla... Öyle ki, oyuncular onun tartıştığına, ama hoş bir tavırla tartıştığına farkındaydılar. Asla “Hadi oyna,” demiyordu; “Oynamış mıydınız?” “Sizin ikilinizi almış bulunuyorum efendim,” veya buna benzer şeyler söylüyordu. Rakiplerini bir şekilde yatıştırmak amacıyla, dibinde tütüne koku vermesi için konulmuş iki menekşe olan mine kaplı gümüş tütün tabakasını açıp herkese tütün almasını öneriyordu. Konuk daha çok, yukarıda sözünü ettiğimiz toprak sahipleri Manilov ve Sabakeviç’le ilgileniyordu. Meclis başkanı ile posta müdürünü hemen kenara çekmiş, onlardan iki toprak sahibiyle ilgili bilgi almıştı. Onlara sorduğu birkaç soru konukta yalnızca merak değil, aynı zamanda büyük bir ilgi de uyandırmıştı. Çünkü önce bu toprak sahiplerinin kaçar kölesi olduğunu, çiftliklerinin ne durumda bulunduğunu, daha sonra da onların adlarını, baba adlarını öğrenmişti. Kısa zamanda tam anlamıyla büyülemişti herkesi. Pek yaşlı sayılmayan, her güldüğünde şeker gibi tatlı bakışlı gözlerini kısan Manilov hayran kalmıştı ona. Uzun uzun sıktı elini. Dediğine göre, kentin topu topu on beş versta dışında olan köyünü ziyaret ederek onu onurlandırmasını ısrarla rica etti. Çiçikov onun bu

davetine; Manilov'un elini içtenlikle sıkarak, başını son derece kibar bir tavırla eğerek, onun bu davetini büyük bir zevkle yerine getirmeye hazır olduğunu, ayrıca, bunu kendisi için yerine getirilmesi kutsal bir görev saydığı karşılığını verdi. Sabakeviç ise kocaman çizmelerinin (Rus bahadırlarının nesli tükenmek üzere olduğu günümüzde bu çizmelere göre ayak bulmak çok zordu) topuklarını birbirine vurarak kısaca şöyle dedi: "Bize de buyurun lütfen."

Çiçikov, ertesi gün öğlen yemeği ve akşam toplantısı için emniyet müdürünün evine gitti. Yemekten sonra saat üçte oyun masasına oturdular, gecenin ikisine kadar oynadılar. Bu arada yemekte otuzlu yaşlarda, kendi halinde, birkaç sözcükten sonra ona "sen" diye hitap etmeye başlayan toprak sahibi Nozdrev ile tanıştı. Nozdrev emniyet amirine de, savcıya da "sen" diyordu. Dostça davranıyordu onlara. Ama masaya oturduklarında emniyet müdürü de, savcı da onun oynadığı her kâğıdı, ortaya sürdüğü her parayı büyük bir dikkatle incelemeye başlamışlardı. Çiçikov bir sonraki akşamı, konuklarını üzerinde uzun, yağlı bir gömlekle, yanında iki hanımla karşılayan meclis başkanının evindeki akşam toplantısında geçirdi. Sonra meclis başkan yardımcısının öğlen yemeğinde, kesimcinin kalabalık, savcının ise küçük dediği, ama oldukça kalabalık öğlen yemeğinde, kent ileri gelenlerinden birinin verdiği, gene öğlen yemeği diyebileceğimiz, ayın sonrası yemeğinde bulundu. Anlayacağınız, otel odasında kalabileceği, boş bir saati bile yoktu. Oraya ancak uyumak için geliyordu. Her toplantıya katılıyor ve oralarda deneyimli bir sosyete insanı gibi davranıyordu. Konu ne olursa olsun, her zaman katılıyordu sohbet: Atçılıktan mı söz ediliyordu, hemen atçılıktan söz etmeye başlıyordu; cins köpeklerden mi konuşuyorlardı, hemen bu konuda önemli bilgiler veriyordu; kent bütçesiyle ilgili soruşturmayı mı tartışıyorlardı... Bakıyordunuz, hukuk bilgisi de vardı; bilardo oyununun kuralları konuşurlarken, bilardo konusunda da boş olmadığı anlaşılıyordu; hayırseverlikten mi söz ediliyordu, hayırseverlikten de (hatta gözleri yaşlı, heyecanlı) söz ediyordu; konu şarap yapımı mıydı, şarap konusunda da az bilgili olmadığı

görülüyordu; konu gümrük gözlemcileri ve memurları mıydı, kendisi bir zamanlar gümrük memurluğu yapmış gibi, gümrük gözlemcileri ve memurları konusunda da fikirleri sürüyordu. İlginç olan, bütün bu düşüncelerini büyük bir ağırbaşlılıkla ileri sürmesi, davranışlarında son derece ölçülü olmasıydı. Konuşurken sesini yükseltmiyor, alçaltmıyordu tam gerektiği gibi bir sesle konuşuyordu. Anlayacağımız, neresinden bakarsanız bakın, düzgün bir insandı. Kentte bütün memurlar onunla tanışmaktan mutluydu. Onunla ilgili düşüncelerini belirtirken vali, iyi niyetli biri; savcı, kafası çalışkan biri olduğunu söylüyordu. Jandarma albayı bilgili; meclis başkanı her şeyi bilen, kibar biri; emniyet müdürü saygılı, cana yakın; emniyet müdürünün eşi çok sevimli, oturup kalkmasını bilen biri olduğunu söylüyordu. Biri hakkında pek seyrek iyi şeyler söyleyen Sabakeviç bile, gecenin çok geç vaktinde kentten eve dönüp soyunduktan, sıksa karısının yanına yatağa girdikten sonra ona şöyle demişti: “Valinin evindeki akşam toplantısındaaydım canım, emniyet müdürünün öğlen yemeğine de katıldım ve Pavel İvanoviç Çiçikov adında altıncı dereceden bir memurla tanıştım: Harika bir adam!” Karısı ise “Hım!” demiş, ayağıyla itmişti onu.

Konuyla ilgili böylesine hoş bir izlenim oluşmuştu işte kentte ve bu izlenim konuğun, okuyucunun hemen şimdi bilgi sahibi olacağı tuhaf bir özelliğinin ya da taşralıların deyimiyle, “numarasının” ortaya çıkmasıyla kentte hemen herkesi şaşkına çevirmesine kadar devam etmişti.

BÖLÜM II

Konuğun kente gelişinin üzerinden bir haftadan çok geçmişti. Akşam toplantısından akşam toplantısına, öğlen yemeğinden öğlen yemeğine koşturup duruyor, böylece, nasıl derler, hoş vakit geçiriyordu. Sonunda ziyaretlerini kent dışına kaydırmaya, söz verdiği Manilov ile Sabakeviç'i ziyaret etmeye karar vermişti. Bu kararı almasında başlıca etken belki de ortada başka, çok daha önemli bir nedenin, çok daha ciddi, gönlü-

ne göre bir niyetin bulunmasıydı... Ama bütün bunları okuyucu, anlatılmakta olan, sona yaklaştıkça giderek daha çok açılacak, genişleyecek, sonucunda da olayın bağlanacağı bu çok uzun öyküyü, bitimine kadar okuma kararlılığını gösterebilirse, sırasıyla ve zamanı geldiğinde öğrenecek. Arabacı Selifan'ın atları, bildiğimiz yaylıya sabah erkenden koşması emredilmişti. Petruşka otelde kalacak, odayla valize göz kulak olacaktı. Okuyucunun, kahramanımızın bu iki adamıyla tanışması hiç de gereksiz olmayacak. Gerçi önemsiz kişilerdirler, yani ikinci, hatta üçüncü dereceden kahramanlardır, öykümüzün başlıca olaylarında yerleri yoktur, ancak olaylar arada bir şöyle-sine dokunmaktadır onlara, ama yazar, bir Rus olmasına karşın, bu bakımdan da bir Alman kadar özenli olmak istemektedir. Hem çok zamanımızı ve yerimizi de almayacaktır bu. Çünkü okuyucunun bildiklerine, yani Petruşka'nın sırtında efendisinin eskisi olduğu belli bol, kahverengi bir setre olduğundan, uşaklara özgü alışkanlıkları bulunduğundan, kocaman bir burnuyla kalın dudakları olduğundan başka eklenecek çok bir şey yok. Pek konuşkan değildi. Kültürlü olmaya, yani kitap okumaya soylu bir eğilimi bile vardı. Âşık bir kahramanın serüvenleri olsun, alfabe olsun, dua kitabı olsun, eline geçen her kitabı aynı dikkatle okurdu. Bir kimya kitabı verselerdi ona, onu da okurdu. Okuduğu şeyin konusu değildi onun hoşuna giden, daha çok, doğrudan okuma eyleminin kendisinden hoşlanıyordu. Harflerden, kimi zaman ne anlama geldiklerini bilmediği sözcüklerin oluşması etkiliyordu onu. Daha çok antrede, karyolasında, sürekli üzerinde yatıldığı için bazlama gibi yamyası olmuş ince döşeğinde uzanıp okurdu. Okuma tutkusundan başka, kişiliğini belirleyen iki alışkanlığı daha vardı: Günlük giysisini çıkarmadan, üzerindeki setresiyle, öylece olduğu gibi yatar uyurdu; ayrıca, her gittiği yere ona özgü aşırı rahatlık kokusunu çağrıştıran bir kokuyu da götürürdü, öyle ki, daha önce kimsenin kalmadığı bir odaya bile yatağını kuracak olsa, oraya setresini, eşyalarını götürse, orada on yıldır birileri yaşıyormuş gibi bir koku sinerdi odaya. Çiçikov çok duyarlı, titiz, dahası bazı bakımlardan müşkülpesent biri olduğu için sa-

bahları, Petruşka odasına girdiğinde yüzünü buruşturarak başını sallar, şöyle derdi: “Öf be birader, çok mu terliyorsun sen, nedir? Hiç değilse banyoya falan gitsen.” Petruşka karşılık vermez, odada bir şeylerle oyalanır; elinde sopayla, efendisinin aslında asılı frakının yanına gider ya da odayı toplamaya başlardı. O anda neler düşündü? Belki de kendi kendine şöyle geçirirdi içinden: “Aman sen de, aynı şeyi günde kırk kez tekrarlamaktan bıkmadın gitti!” Tanrı bilir ya, efendisi ona akıl verirken kölenin ne düşündüğünü anlamak kolay değildi. Başlangıçta Petruşka ile ilgili söylenebilecekler bu kadar işte. Arabacı Selifan’a gelince, o bambaşka biriydi... Ne var ki yazar, okuyucuların alt tabakadan insanlarla ilgilenmeyi pek sevmediklerini tecrübeyle bildiğinden, onları alt tabakadan insanlarla meşgul ettiği için üzülmemektedir. Rus insanı böyledir işte: Kendisinden bir rütbe yüksek olsun, bir insanla olabildiğince yakından ilgilenir; bir kontla ya da prensle, yalnızca selamlaşma derecesinde bile olsa, tanışmak için can atar. Bu konuda yazar, rütbesi altıncı derece olan kahramanından bile kuşku etmektedir. Yedinci dereceden olanlar belki tanışırlar onunla, ama general rütbesini almış olanlar, Tanrı bilir, belki, insanın ayaklarının dibinde sürünüp duran bir şeye baktığı o aşağılayıcı bakışla bakıyorlardır ona, belki de daha kötüsü, yazarın görüşüne göre, öldürücü bir önemsemezlikle geçip gidiyorlardır yanından. Neyse, öylesi de böylesi de üzücü, ama biz kahramanımıza dönmeliyiz artık. Evet, gerekli emirleri akşamdan vermiş, sabahleyin çok erken uyanmış, yıkanmış, yalnızca pazar günleri yaptığı gibi (o gün de pazardı) tepeden tırnağa her yanını ıslak süngerle ovalamış, güzelce tıraş olmuş (öyle ki, yanakları düzlük ve parlaklık açısından atlas kumaş gibi olmuştu), parlak koyu frakını, sonra yakası ayı kürkü kaputunu giymiş, ona kâh bir yanından, kâh öte yanından koluna girerek destek olan meyhane görevlisinin yardımıyla merdivenden inmiş ve yaylısına binmişti. Yaylı, otelin avlu kapısından sokağa gürültüyle çıktı. Sokaktan geçmekte olan papaz şapkasını çıkararak selamladı onu, üstleri başları kir pas içinde birkaç çocuk ellerini uzatarak yalvardılar: “Bu yetim çocuğa bir sadaka, beyim!” Arabacı, çocuklardan bi-

rinin yaylının arkasına atlamaya niyetlendiğini fark edince kırbaçla vurdu ona. Yaylı kaldırım taşlarının üzerinde zıplayarak yoluna devam etti. İlerideki, kaldırım taşı döşeli yol işkencesinin biraz sonra biteceğini haber veren, kaldırılıp indirilerek yolu kesmeye yarayan çizgili direği görmek insanın içini rahatlatıyordu. Sarsıntıdan başını birkaç kez tavana kuvvetlice çarpan Çiçikov sonunda yumuşak toprak yola çıkmıştı. Kent geride kalmıştı ki, ülkemizde her yerde olduğu gibi, yolun iki yanındaki saçmalıklar, tuhafıklar kendini göstermeye başlamıştı: sulak çayırlarda tümsekler, akçam ağaçları, seyrek, bodur çam fidanları, yanmış, yaşlı yabani süpürgeotu bedenleri ve bunlara benzer daha bir sürü saçmalık... Eski odun yığınlarını andıran, evlerinin gri çatılarının saçakları, oralara asılı havluları andıran ağaç oyma süslemeli köylerden geçiyorlardı. Koyun postundan gocuklu köylüler her zamanki alışkanlıklarıyla kapıların önünde peykelere oturmuş, esniyorlardı. Ablak yüzlü, boyunları sarılı köylü kadınlar üst katların pencerelerinden bakıyordu, bodrum pencerelerinden ise bir buzağı başı veya aptal bir domuz suratu uzanıyordu. Anlayacağımız, her şey bildiğiniz gibiydi. On beşinci verstaye geldiklerinde Çiçikov, Manilov'un dediğine göre, onun köyünün burada olması gerektiğini düşündü. Gelgelelim, on altıncı versta gerilerde kalmıştı ama, görünürde köy falan yoktu. Şanslarına, karşıdan gelen iki köylü gördüler. Zamanilovka köyünün nerede olduğunu sordular onlara. Köylüler şapkalarını çıkardılar, daha bir akli başında olduğu belli, keçi sakallı olanı cevap verdi:

“Manilovka'yı arıyor olmalısınız, Zamanilovka'yı değil.”

“Ha evet, Manilovka.”

“Manilovka! Bir versta daha gideceksin, orası... yani sağda.”

Arabacı:

“Sağda mı?” diye sordu.

Köylü karşılık verdi:

“Evet, sağda. O yol doğru Manilovka'ya götürür seni. Ama buralarda Zamanilovka diye bir köy yoktur. Köyün adı böyledir, yani Manilovka... Buralarda Zamanilovka diye bir köy arama... İleride tepede bir ev göreceksin. Taş bir ev, iki katlı... Bey

evi orasıdır, yani bey orada oturuyor. Manilovka denen köy orasıdır işte, ama Zamanilovka diye bir köy yoktur buralarda, hiç olmadı da.”

Manilovka'yı bulmak üzere yola koyuldular. İki versta gittiler, bir sapağa geldiler, ama görünürlerde iki katlı taş bir ev yoktu. Üç versta gittiler, dört versta gittiler, taş ev hâlâ yoktu. Çiçikov o zaman, bir kimse, dostunu on beş versta ötedeki köyüne davet ediyorsa, köy en azından otuz versta ötede demektir diye geçirdi içinden. Manilovka böylece bulunduğu yer bakımından birçok kimseye cazip gelebilir... Bey evi, küçük bir tepenin üzerinde, yani yüksekçe bir yerde, ne yandan esmeyi aklına koyarsa koysun, her türlü rüzgâra açık, tek başına bir binaydı. Evin üzerinde olduğu tepenin yamacı biçilmiş çimenlikti. Yamaçta İngiliz usulü birkaç leylak tarhi ile sarı akasya ağacı serpiliydi. Küçük yapraklı tepelerini gökyüzüne doğru uzatmış akağaçlar orada burada üçer beşer ağaçlık küçük gruplar oluşturup yamaca dağılmışlardı. Bu akağaç gruplarının ikisinin altında üzerleri yeşil kubbeye kapatılmış, maviye boyalı ahşap direklerinde “Yalnızlık tapınağı” yazan kameriyeler dikkati çekiyordu. Daha aşağılarda, Rus toprak sahiplerinin bahçelerindeki kadar bakımsız olmasa da, üzeri yeşillikle kaplı bir havuz görünüyordu. Çoğunluğu tepenin altındaki düzlükte ve birazı da yamacın alt bölümlerinde olmak üzere kütükten, eski evler vardı. Nedendir bilinmez, kahramanımız hemen o anda bu evleri saymaya koyulmuş ve iki yüzden fazla saymıştı. Evlerin aralarında tek ağaç veya yeşillik yoktu. Her yerde yalnızca evlerin yapımında kullanılan çıplak kütükler göze çarpıyordu. Görünürde, eteklerini çapkın bir biçimde kıvrıp her yandan bellerine sıkıştırmış, iki sopaya bağlı yırtık bir ağı çekerek havuzda dizlerine kadar suyun içinde yavaşça ilerleyen, yolunu kaybetmiş bir yengeçle, gördükleri bir çamça balığını yakalamaya çalışan köylü iki kadından başka kimsecikler yoktu. Kadınlar aralarında tartışıyorlardı sanki, bir şey için birbirine kötü şeyler söylüyor gibiydiler. Biraz ötede hüznü-mavi bir çamlık vardı. Hava da bu hüzne yardımcı oluyor gibiydi: Güneşli bir gün de değildi, kapalı da... yalnızca garnizon erlerinin, o da yalnız-

ca barış zamanında, pazar günleri, hafiften sarhoşken, giydikleri eski kaputlarının renginde, parlak gri bir gündü. Tablonun tam olması için, kafası bilinen çapkınlık işleri yüzünden öteki horozların gagalarıyla beynine varana dek delik deşik edilmiş değişken havanın habercisi horoz da eksik değildi. Eski hasırlar gibi gerdiği kanatlarını pat pat vurarak yırtıncasına bağırıyor, ortalığı velveleye veriyordu. Avluya yaklaştıklarında Çiçikov ev sahibini gördü. Üzerinde yünlü bir redingot, yaklaşmakta olan yaylıyı daha iyi görebilmek için elini alnına götürüp güneşe siper etmiş taşlıkta dikiliyordu. Yaylı yaklaştıkça gözleri daha bir neşeyle parlıyor, gülümsemesi yüzüne giderek daha çok yaylıyordu. Yaylıdan Çiçikov çıkınca sevinçle haykırdı:

“Pavel Ivanoviç! Demek nihayet hatırladınız bizi!”

İki dost içtenlikle öpüştüler. Manilov konuğunu salona aldı. Gerçi onlar antreyi, sofayı ve yemek odasını geçinceye kadar pek kısa bir zaman geçecektir ama biz gene de bu fırsattan yararlanmayı, ev sahibiyile ilgili bir şeyler anlatmayı deneyelim. Ama yazar böyle bir girişimin hiç kolay olmadığını da itiraf etmek zorundadır. Belirgin özellikleri vermek çok daha kolaydır: Tabloya özellikleri belirten boyaları saçarsın; simsiyah, çakmak çakmak gözler, çalı gibi kaşlar, kırış kırış bir alın, omuzlara alınmış siyah veya kor gibi kırmızı bir yağmurluk... ve portre tamamdır. Ancak dünyada sayıları çok olan, dış görünüşte birbirlerine çok benzeyen bütün bu insanlara biraz daha dikkatli bakarsanız, yakalanması zor birçok özelliklerinin daha olduğunu fark edersiniz. Portre sanatçıları için anlatılması korkunç derecede zor kimselerdir bunlar. Onları anlatırken en ince, en görünmeyen özelliklerini ortaya çıkarmak için dikkatinizi aşırı zorlamanız, ayrıca gözlem biliminin en hassas metotlarını kullanmanız gerekir.

Manilov'un nasıl biri olduğunu ancak Tanrı bilirdi. Kendilerinden söz edilirken şöyle söylenen insanlar vardır: Kendi halinde biridir, etliye sütlüye karışmaz, ondan ne köy olur ne kasaba... birer deyimdir bunlar. Manilov'u da bu gruba katmak gerekir. Görünüşte yakışıklı biriydi. Yüz hatları hoştu, ama bu hoşlukta sanki aşırı bir yavanlık vardı. Davranışlarında, hare-

ketlerinde dalkavukça yakın ve dostça bir şeyler hissediliyordu. Gülümseyişi çekiciydi. Sarışındı, gözleri maviydi. Onunla ilk kez konuştuğunuzda “Ne hoş, iyi bir insan!” diyemezsiniz. Bir dakika sonra hiçbir şey söyleyemezsiniz, ama üçüncü dakikada şöyle geçirirdiniz içinizden: “Nasil biri olduğunu şeytan bilir!” ve uzaklaşırdınız yanından; ama uzaklaşmasanız bile, o anda ölümcül bir can sıkıntısı duyardınız. Bam teline dokunduğunuz her insandan beklediğiniz terslenmeyi ya da hiç değilse sitemli bir sözcüğü bekleyemezsiniz ondan. Herkesin bir tutkusu vardır: Bazıları azgın tazılara düşkündür; bazıları büyük bir müzik yeteneği olduğunu ve müziğin en derin anlamlı yerlerini şaşılacak bir duyarlılıkla hissettiğini sanır, bir başkası yemek yemekte ustadır, bazıları boyunu aşan işlere kalkışır, bazıları o kadar tutkulu değildir, yatar uyurlar, nasıl yap-salar da, arkadaşlarına ve tanıdıklarına, hatta tanımadıklarına, gösteriş olsun diye, amirin yaveriyle dolaşmaya çıksalar diye düşünür dururlar; bir başkası öylesine hırslıdır ki, oyunda karo asımın veya ikilisinin kenarını kıvrımayı bile göze alır, zira bir başkası aynı nedenle menzil şefine veya arabacıya yanaşmayı düşünür. Sözüün kısası, herkeste kendine özgü bir şeyler vardır, ama Manilov’da hiçbir şey yoktu. Çok az konuşur, daha çok düşündü. Ama neler düşündüğünü gene Tanrı bilirdi. Çiftlik işleriyle ilgilendiğini söylemek zordu. Tarlalara bile hiç gitmezdi. İşler kendiliğinden yürüdüğü kadar yürürdü. Kâhya “Efendim, şunu şöyle yapsak iyi olacak,” dediğinde, daha ordudayken (ordudayken birliğin en alçakgönüllü, nazik, kültürlü subayı sayılıyordu) içmeyi alışkanlık edindiği piposunu tütürürken genelde şöyle karşılık verirdi: “Evet, öylesi daha iyi olacak. Evet kesinlikle, öylesi çok daha iyi olacak.” Bir köylü ensesini kaşıyarak yanına gelip “Beyim, izin ver, yevmiye ile çalışmaya gideyim, hiç param kalmadı da...” dediğinde gene piposunu tütürerek “Git bakalım,” der, köylünün kafa çekmeye gittiği hiç aklına gelmezdi. Arada bir taşlıkta durur, avluya ve havuza bakar, kendi kendine evden aşağı bir yer altı geçidi yaptırsa ya da havuzun bu kıyısından karşı kıyısına, iki yanında tüccarlar için, köylülerin ufak tefek ih-

tiyaçlarını satacakları dükkânların olduğu taş bir köprü yaptır-
sa ne iyi olurdu diye düşünürdü. O anda bakışları olağanüstü
tatlılaşır, yüzünü büyük bir mutluluk kaplardı. Ne var ki bü-
tün bu düşünceleri o kadarla kalırdı. Çalışma odasında her za-
man, son iki yıldır sürekli okuduğu, ayrıca on dördüncü say-
fada kalmış bir kitap dururdu. Evinde her zaman bir şeyler ek-
sik olurdu: Konuk salonunda çok şık ipek kumaş kaplı, olduk-
ça pahalı olsa gerek, güzel bir koltuk takımı vardı, ama iki kol-
tuğu henüz tamam değildi ve üzerleri düpedüz hasırla örtülü-
ydü. Öte yandan, ev sahibi birkaç yıldır her konuğunu uyarır-
dı: “Şu koltuğa oturunuz, onlar henüz hazır değiller.” Dügün-
den sonraki ilk günlerde karısına “Canım, hemen yarın gidip
bu oda için geçici de olsa, mobilya ismarlamalıyım,” demiş ol-
masına karşın, bir odada hiç mobilya yoktu. Akşamları masaya
üzerinde şık bir sedef kalkanla antik üç heykelcik olan bronz-
dan, nefis bir şamdan getirirlerdi. Ama getirip hemen yanına
bakırdan, düpedüz sakat, yana kaykılmış, topal, kir pas için-
de, yağlı bir şamdan daha bırakırlardı. Ev sahibi de, ev sahibe-
si de, hizmetçiler de hiç yadırgamıyorlardı bunu. Manilov’un
karısına gelince... Karı koca birbirlerinden tam anlamıyla hoş-
nuttular. Evlenmelerinin üzerinden sekiz yıl geçmiş olmasına
karşın, hâlâ biri ötekine ya bir dilim elma ya bir şeker ya ceviz
getirir ve sevgi dolu, duygulu bir sesle şöyle derdi: “Aç ağız-
cığını canım, şunu ye.” Anlaşılacağı gibi, bunun üzerine ağız-
cık sevimli bir biçimde açılırdı. Doğum günlerinde sürprizler
hazırlanırdı: Kürdan için boncuklu bir kılıf. Oldukça sık ola-
rak da, kanepede otururken koca birden, hiç beklenmedik bir
anda, nedeni hiç bilinmeden piposunu bir yana bırakır, karı-
sı, o anda elinde bir iş varsa işini kenara koyar, öylesine bay-
gın, uzun uzun öpüşürlerdi ki, bu öpüşme sırasında insan kü-
çük bir saman sigarasını rahatlıkla içebilirdi. Sözüün kısası, ka-
rı koca mutlu dedikleri türden bir çiftti. Bu arada elbette, ev-
de sürprizlerden, uzun öpüşmelerden başka çeşitli uğraşların,
sorulması gereken soruların olduğunu da söylememiz gerekir.
Sözgelimi, neden mutfakta aptalca, anlamsız yemekler yapılı-
yordu? Kiler neden oldukça boştu? Kilere bakan kadın ne ya-

pardı? Uşakların üstü başı neden pisti ve sarhoştular? Hizmetçiler neden gün boyu uyuyorlardı ve uyumadıkları zamanlarda bir iş yapmadan içip duruyorlardı? Ama bütün bunlar önemsiz şeylerdi ve bayan Manilova iyi öğrenim görmüş biriydi. Ve bilindiği gibi, iyi öğrenim yalnızca pansiyonlarda görülür. Gene bilindiği gibi, pansiyonlarda insanın başlıca erdemi şunlarla değerlendirilir: Aile mutluluğu için zorunlu Fransızca bilgisiy-le, evin erkeğine hoş dakikalar geçirtmek için piyano çalma yeteneğiyle ve nihayet ev kadınlığıyla: para keseleri ve başka sürprizler örmesiyle. Bununla birlikte, özellikle günümüzde metotlarda bazı gelişmeler ve değişiklikler de söz konusu olabilir. Bu pansiyon sahibelerinin elinde olan bir şeydir. Bazı pansiyonlarda öncelik piyanodadır. Sonra Fransızca, arkasından ev kadınlığı gelir. Bazı yerlerde ise önce ev kadınlığı, yani sürprizler örmek, sonra Fransızca, en sonunda piyano. Her pansiyonun metodu değişiktir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, bayan Manilova... ama ne yalan söyleyeyim, kadınlar üzerine bir şeyler söylemekten çok korkarım. Üstelik, bu arada konuk salonunun kapısında birbirlerine yol vermek için birkaç dakikadır bekleyen kahramanlarımıza dönme zamanım da geldi.

Çiçikov:

“Lütfen benim için huzursuz olmayınız, diyordu, önden siz buyurun, ben arkadan gelirim.”

Manilov kolunu öne uzatıp konuğuna yol göstererek:

“Olmaz Pavel İvanoviç, diyordu, olmaz, siz misafirsiniz.”

“Zahmet etmeyiniz lütfen,” diyordu “Çiçikov, zahmet etmeyiniz. Lütfen önden buyurunuz.”

“Hayır, sizin gibi hoş, kültürlü bir konuğun arkadan gelmesine razı olamam.”

“Kültürlü de nereden çıktı?.. Geçin lütfen.”

“Hayır, siz geçin lütfen.”

“Neden öyle söylüyorsunuz?”

Manilov tatlı tatlı gülümseyerek:

“Nedenini bana sormayın!” dedi.

Sonunda iki dost yan dönüp birbirini sıkıştırarak birlikte geçtiler kapıdan.